

ΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΙΕΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

Παναγιώτης Δ. Μικηλάκης

Ομότιμος Διευθυντής Ερευνών, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Στην αλληλουχία των σημαντικών γεγονότων, τα οποία προσδιόρισαν την εξέλιξη του επαναστατικού Αγώνα των Ελλήνων στην πορεία τους προς την εθνική χειραφέτηση, ιδιαίτερη θέση, κατά τη γνώμη μου, κατέχουν τα γεγονότα που έλαβαν χώρα γύρω από την Ακρόπολη της Αθήνας.

Οι δύο πολιορκίες της πόλης και του κάστρου της σηματοδοτούν την απελευθέρωση της πόλης από τον οθωμανικό ζυγό (1822) και την ανάκτησή της εκ μέρους των δυνάμεων του Κιουταχί (1826). Αποτελούν δηλαδή δύο σημεία αποφασιστικής σημασίας, καθώς επισημαίνουν δύο στιγμές έντασης και ύφεσης του Αγώνα, τις οποίες το κείμενο που ακολουθεί επιζητεί, με ελλειπτικό ασφαλώς τρόπο, να επαφάξει στη μνήμη μας.

α) Η πρώτη πολιορκία και παράδοση της Ακρόπολης (Απρίλιος 1821-Ιούνιος 1822) από τους Τούρκους στους Έλληνες

Στην αλληλουχία των επαναστατικών γεγονότων, που ξεκίνησαν τους πρώτους μήνες του 1821 στην Πελοπόννησο, γρήγορα –όπως γνωρίζουμε– ακολούθησαν και πολλοί άλλοι ελληνικοί τόποι και βέβαια η Αθήνα. Άλλωστε η Αθήνα, η Αττική γενικότερα, στην κατεύθυνση Βοράς-Νότος και αντίστροφα, αποτελούσε κομβικό σημείο κυκλοφορίας ανθρώπων και υλικών μέσων, που και οι δύο αντίπαλοι επιθυμούσαν να ελέγχουν. Η Αθήνα, όπως ξέρουμε, την εποχή εκείνη είναι μια μικρή πόλη με ελληνικό κυρίως και πολύ μικρότερο αριθμό μουσουλμανικού πληθυσμού και διαθέτετε ένα ισχυρό οχύρωμα, την Ακρόπολη, του οποίου η κατοχή σήμαινε και την απόλυτη κυριαρχία επί του τόπου και της πόλης ειδικότερα. Συνεπώς ο αγώνας είταν για το κάστρο της Ακρόπολης.

Στο σημείο αυτό θα κάνω ένα χρονικό διασκελισμό και θα αρχίσω αντίστροφα, παραθέτοντας τη λιτή αφήγηση του στρατηγού Ιωάννη Μακρυγιάννη για την πολιορκία και παράδοση του κάστρου της Ακρόπολης από τους Τούρκους στους Έλληνες:

Την πρώτη χρονιά [της Επανάστασης] πολιορκήσαν τους ντόπιους Τούρκους εις το κάστρον των Αθηνών μαζί μ' όση φρουρά ήταν. Τους πολεμούσαν πολλά γενναίως. Και

Ο Μελέτης Βασιλείου (κοινό κτήμα)

Ο Olivier Vouitier (κοινό κτήμα)

τους περιόρισαν στο κάστρο και κάμαν και ρεσάλτο μέσα εις τον Σερπετζέ και σκοτώθηκαν κι απ' τόνα το μέρος κι απ' τ' άλλο. Ήρθε ο Ομέρπασας Βεργιόνης με μίαν δύναμιν κι έκαμε πολύν καιρόν στην Αθήνα και διάλυσεν την πολιορκίαν κι έπαθαν οι δυστυχείς Αθηναίγοι πολλά δεινά, σκοτωμούς, σκλαβιές και ζημιές πλήθος. Φεύγοντας ο Βεργιόνης συνάχτηκαν πάλε η χώρα και τα χωριά και πολιορκήσαν τους Τούρκους, κατοίκους και φρουρά, οπίσω στο κάστρο στενά. Και σώθη το νερό κι ο ζαΐρες τους των Τούρκων και παραδόθηκαν με συνθήκη. Κι η συνθήκη έμεινε στο χαρτί μονάχα. Ρίχτηκαν στους παραδομένους κι έσφαξαν πλήθος γυναικόπαιδα κι άντρες πολλούς.

Ας προσπαθήσουμε τώρα αυτήν τη λιτή αφήγηση, όπως είπαμε, του Μακρυγιάννη να τη διανθίσουμε με περισσότερα στοιχεία, ώστε να αναδειχθούν καλύτερα πρόσωπα και καταστάσεις.

Ένα πρόσωπο, όχι και τόσο γνωστό, ούτε και σε μένα έως πριν από λίγες μέρες, ο

Μελέτης Βασιλείου, φαίνεται, σύμφωνα με διάφορες ιστορικές μαρτυρίες, να πρωτοστατεί στις πρώτες επαναστατικές κινήσεις. Απόσο μπόρεσα να διαπιστώσω από τη μελέτη των πηγών, ο Μελέτης Βασιλείου (1778-1826) –τον οποίο ξεχώρισα από διάφορους άλλους μικρο-οπληρχηγούς που αναμείχτηκαν στα επαναστατικά γεγονότα της Αττικής– κυριαρχεί στην περιοχή των Δερβενοχωρίων (πέντε οικισμών στα δυτικά της Πάρνηθας με τα ονόματα: Σκούρτα,

ΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΙΕΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

Πύλη (Δερβενοσάλεσι), Στεφάνη (Κρόρα), Πάνακτος (Κακονισχήρι), και Πράσινο (Καβάσιλα) –περιοχής πολύ επίκαιρης για τις επικοινωνίες της εποχής– άλλωστε και η ονομασία τους (δερβενοχώρια) σημαίνει κάτι σημαντικό για τα πράγματα της Τουρκοκρατίας.

Ο Μελέτης Βασιλείου λοιπόν, επικεφαλής κάποιας στρατιωτικής δύναμης ατάκτων, κυριαρχεί στην περιοχή αυτή, ευρισκόμενος είτε στην υπηρεσία των Οθωμανών, ή κρατώντας το δικό του μπαϊράκι, πράγματα αρκετά συνηθισμένα την εποχή αυτή και μάλιστα στη Στερεά Ελλάδα.

Σ' αυτόν λοιπόν απευθύνονται οι θορυβημένοι πλέον Τούρκοι για να αναλάβει τον έλεγχο της Αττικής και βέβαια της Αθήνας την Άνοιξη του 1821, αλλά ο ίδιος –κάποιες πηγές τον παρουσιάζουν και ως μέλος της Φιλικής Εταιρείας– φαίνεται να έχει κάνει τις επιλογές του και στρέφεται εναντίον τους. Ο στρατός, ας τον πούμε έτσι, του Μελέτη Βασιλείου νικά τους Τούρκους σε διάφορες μικροσυμπλοκές –με σπουδαιότερη εκείνη στον Κάλαμο– και στις 25 Απριλίου 1821 μπαίνει στην Αθήνα.

Η είσοδος του Βασιλείου στην πόλη αμέσως θα σηματοδοτήσει αυτό που επί αιώνες συνέβαινε σε παρόμοιες περιστάσεις, δηλαδή οι Τούρκοι (περί τις 2000 άτομα) θα αναζητήσουν την ασφάλεια που τους παρέχει το φυσικό οχύρωμα που δεσπόζει πάνω από την πόλη, η Ακρόπολη και θα καταφύγουν στο κάστρο της. Φυσικά από τους Έλληνες εγκαθίσταται γρήγο-

ρα πολιορκία της Ακρόπολης, καθώς, όπως γνωρίζουμε από την επί αιώνες πολεμική πρακτική που ίσχυε τουλάχιστον έως τον 18ο αιώνα, η κατάληψη ή όχι μιας πόλης ισοδυναμούσε με την άλωση ή όχι του υπερκειμένου φρουρίου της, που στην περίπτωσή μας δεν είναι άλλο από την Ακρόπολη.

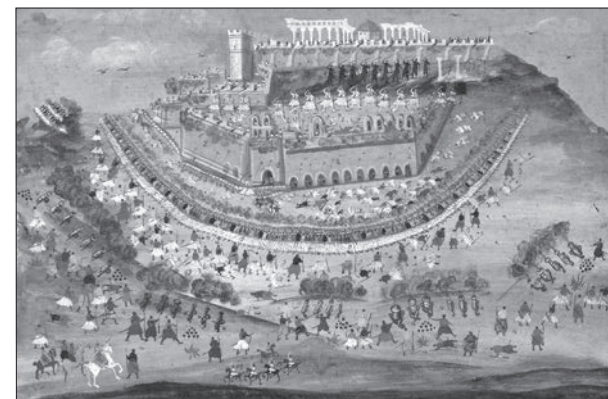
Μετά από μια αλληλουχία γεγονότων, που δεν είναι ανάγκη να αναφέρουμε καταλεπτώς, φαίνεται ότι στην πολιτικο-στρατιωτική σκηνή της Αθήνας της πρώτης επαναστατικής περιόδου, ενώ κυριαρχεί ο Μελέτης Βασιλείου, αυτός δεν είναι γενικά αποδεκτός από τους προύχοντες της πόλης, πράγμα που έχει τη σημασία του. Και τούτο, επειδή οι δημογέροντες της πόλης γρήγορα θα απευθυνθούν στον Δημήτριο Υψηλάντη, ο οποίος, ως επικεφαλής των επαναστατικών δυνάμεων, θα αποστείλει στην Αθήνα ως επίσημο, ας πούμε, εκπρόσωπό του μία άλλη, εν πολλοίς άγνωστη, αλλά σημαντική προσωπικότητα της εποχής, τον Λιβέριο Λιβερόπουλο, που τώρα πια γνωρίζουμε καλά τον κύκλο της ζωής και δράσης του, χάρις στις έρευνες της συναδέλ-

φου ιστορικού Σοφίας Ματθαίου.

Όπως και να έχουν όμως τα πράγματα είναι φανερό ότι εμφιλοχωρεί διάσταση απόψεων και πράξεων μεταξύ των επαναστατημένων Αθηναίων, η οποία, άλλωστε, δεν αποτελεί πρωτόγνωρο φαινόμενο... και θα μπορούσε πιθανόν να ορισθεί ως αντιπαλότητα

Η πρώτη πολιορκία του κάστρου της Ακρόπολης. Παναγιώτης Ζωγράφος – Σκέψης Μακρυγιάννη, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Η δεύτερη πολιορκία του κάστρου της Ακρόπολης. Παναγιώτης Ζωγράφος – Σκέψης Μακρυγιάννη, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

ΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΙΕΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

των αυτοχθόνων Αθηναίων με τους εξοπλισμένους κατοίκους των περιχώρων της Αττικής, τους οποίους εκπροσωπεί ο Μελέτης Βασιλείου.

Εν τω μεταξύ οι πολιορκημένοι Τούρκοι επιχειρούν διάφορες εξόδους από την Ακρόπολη, στις αρχές Ιουλίου 1821, προκειμένου να απεμπλακούν από την πολιορκία, που δεν έχουν όμως κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα. Αντίθετα, αποτέλεσμα θετικό γι' αυτούς θα έχει η κινητοποίηση των τουρκικών δυνάμεων της Εύβοιας-Χαλκίδας (εκεί πάντα ήταν η ανώτερη οθωμανική στρατιωτική διοίκηση –έδρα πασά– που ήλεγχε και την Αττική), που εμφανίζονται στην Αθήνα με επικεφαλής τον Ομέρ Βριώνη.

Έτσι, οι επαναστατημένοι Αθηναίοι θα αναγκαστούν, στα μέσα Ιουλίου 1821, να προβούν σε μια αναγκαστική κίνηση, γνωστή και από άλλες ιστορικές στιγμές, δηλαδή να καταφύγουν στα κοντινά νησιά, Αίγινα και Σαλαμίνα, ενώ οι έγκλειστοι στην Ακρόπολη Τούρκοι φυσικά θα λυτρωθούν από την κατάσταση πολιορκίας. Εκ των υστέρων θα υπάρξει κατηγορία για λιποψυχία των πολιορκητών και άνευ λόγου εγκατάλειψη της πόλης στους Τούρκους.

Ωστόσο και οι τουρκικές δυνάμεις του Ομέρ Βριώνη, παρενοχλούμενες συνεχώς από επιθέσεις εκ μέρους των άτακτων ελληνικών σωμάτων, αλλά και για άλλους λόγους (λ.χ. άλωση Τριπολιτσάς), ενίσχυσαν την Ακρόπολη με μέσα και στρατιώτες και εν συνεχεία θα αποχωρήσουν, πράγμα που σημαίνει ταυτόχρονα σχεδόν την επιστροφή των Αθηναίων από τα νησιά, εγκλεισμό και πάλι των Τούρκων στο κάστρο της Ακρόπολης και την εγκατάσταση νέας πολιορκίας της Ακρόπολης εκ μέρους των Ελλήνων.

Βρισκόμαστε τώρα στο φθινόπωρο του 1821 και οι πολιορκητές φαίνεται να έχουν αποκτήσει κιάλας τη βεβαιότητα ότι η πτώση της Ακρόπολης είναι επί θύραις και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό, ώστε φροντίζουν να αποτυπώσουν εγγράφως τα όσα οφείλουν να συμβούν αμέσως μετά από την κατάληψη του φρουρίου.

Από το σχετικό έγγραφο, που φυλάσσεται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής –αναρτημένο ήδη και στο Διαδίκτυο–, που το υπογράφουν στις 8 Νοεμβρίου 1821, ο Λιβέριος Λιβερόπουλος, ως πληρεξούσιος αρχηγός και πάνω από 30 άλλα πρόσωπα –ανάμεσά τους και πολύ γνωστά ονόματα της αθηναϊκής κοινωνίας– θα σας διαβάσω ορισμένα σημεία, από τα οποία αναδεικνύονται πολύ χαρακτηριστικά οι συνθήκες της εποχής και το είδος των επιχειρήσεων, ίσως και η κατάσταση που επικρατεί πάνω στον λόφο της Ακρόπολης: *Κοινή γνώμη των Αθηναίων, καπηταναίων και όλων του στρατεύματος αποφασίζεται το ρεσάλτον [έφοδος] εις το κάστρον των Αθηνών με τα εξής κεφάλαια...*

Κεφ. α' Το πράγμα όσον ευρίσκεται εις το κάστρον, τούρκικον και χριστιανικόν, μοιράζεται εις τα εξ. Τα τρία, δηλαδή το ήμισυ, λαμβάνουν εκείνοι οπού φανούν γενναίοι εις το ηρωικόν τούτο κατόρθωμα και έμβουν μέσα. Τα δύο έκτα να μείνουν εις την κάσαν της κοινότητος, διά να χρησιμεύση εις τα αναγκαία έξοδα της πόλεως, το δε λοιπόν έκτον να λάβουν εκείνοι οπού θέλουν σταθεί έξω με τα άρματα, κτυπώντας και αυτοί τον εκθρόν διά να ενκολύνουν το έμβασμα των άλλων.

Κεφ. β' Όσα άρματα βασιλικά ευρίσκονται μέσα καθαντό του κάστρου, τόσον ψιλά άρματα, δηλαδή σπαθιά, τουφέκια και τζεπχανές [πολεμοφόδια] αυτά να μείνουν εις το κάστρον.

Κεφ. γ' Εάν τις από τους στρατιώτας ήθελεν θανατωθή εις τον ιερόν τούτον αγώνα, οι κληρονόμοι του θέλουν λαμβάνει το μέρος από τα λάφυρα ως άνωθεν.

Κεφ. δ' Όσαι ζωοτροφίαί θέλουν ευρεθή μέσα, δηλαδή σιτάρι, κριθάρι και κάθε είδος ζαερέ [τρόφιμα], να μένη εις την κοινότητα διά την ζωοτροφίαν των στρατιωτών.

Κεφ. ε' Αφού τελειώση συν Θεώ η άλωσις του κάστρου να πιασθούν αι πόρται του και να μην έβγη έξω κανείς, χωρίς να εξετασθή πρώτον από τους διορισμένους, διά να μην πάρουν πράγματα κρυφίως.

Κεφ. στ' Ύστερον από την κυρίευσιν του κάστρου να μείνουν υπόμιοθοι εις την πολιτείαν 300 στρατιώται διά φύλαξιν της πόλεως προς 30 γρόσια τον μήνα, ενόσω είναι ανάγκη και αυτοί να συγκροτούνται από τα τέσσερα σώματα αναλόγως, Αθηναίους, Χασιώτας, Μενιδιάτας και Σαλαμινίους. Πέρα όμως από αυτά και τις διαπιστωμένες βεβαιό-

ΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΙΕΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

τητες, η εξέλιξη των γεγονότων και η επικείμενη κάθοδος του Δράμαλη, καθιστούν επιτακτική την άλωση της Ακρόπολης. Ο διορισμός λοιπόν από τον Δημ. Υψηλάντη, του έμπειρου στα πολεμικά γιου του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, Ηλία, ως επικεφαλής της πολιορκίας της Ακρόπολης (Νοέμβριος 1821) και το πέρασμα του Νικηταρά δείχνει ακριβώς το ενδιαφέρον των επαναστατών για την Ακρόπολη.

Θα ακολουθήσει μεγάλη ένταση της πολιορκίας που θα οδηγήσει στην κατάληψη του Σερπετζέ (περιοχή γύρω από το Ηρώδειο) και των Προπυλαίων και περαιτέρω πίεση επί των Τούρκων, τον Απρίλιο του 1822, με τη διάνοιξη μεγάλου υπονόμου. Μεγάλη υπήρξε η συμβολή στην τελευταία φάση της πολιορκίας του γάλλου φιλέλληνα συνταγματάρχη Ολιβιέ Βουτιέ, ειδικού στο πυροβολικό.

Τελικά η παράδοση της Ακρόπολης από τους εναπομείναντες 1500 περίπου Τούρκους στις ελληνικές δυνάμεις θα γίνει στις 9 ή στις 10 Ιουνίου 1822. Ας σημειώσουμε εδώ, ότι ο Μαχμούτ πασάς Δράμαλης θα φθάσει στη Θήβα την 1η Ιουλίου 1822, δηλαδή λίγες μέρες μετά από την παράδοση της Ακρόπολης. Ίσως μάλιστα το γεγονός της παράδοσης του κάστρου της Αθήνας συνετέλεσε, ώστε ο Δράμαλης να παρακάμψει την πόλη και να κατευθυνθεί προς την Πελοπόννησο.

Έτσι η Αθήνα θα πέσει στα χέρια των Ελλήνων 364 χρόνια μετά από την οθωμανική κατάληψη, το 1458, και ένα προσωρινό βενετσιάνικο διάλειμμα (1687-1688), για το οποίο έχει μιλήσει στην Ένωση Φίλων Ακροπόλεως η ακαδημαϊκός κ. Χρυσά Μαλτέζου.

Φυσικά, όπως περίπου ήταν αναμενόμενο, η παράδοση δεν υπήρξε απολύτως ομαλή, καθώς κάποιες πηγές αναφέρουν σφαγές εκατοντάδων παραδοθέντων Τούρκων, ενώ ο μητροπολίτης Παλαιών Πατρών Γερμανός στα *Απομνημονεύματά* του περιγράφει τα γεγονότα που ακολούθησαν την παράδοση, κατά την οποία όροι του εγγράφου, που αναφέραμε παραπάνω,

δεν φαίνεται να τηρήθηκαν, τουλάχιστον κατά τις λεπτομέρειές του. Αναφέρει λοιπόν ο Γερμανός, που, σημειώνω, γράφει πολύ κοντά στα γεγονότα: *Έφθασεν η είδησις της παραδόσεως του Φρουρίου των Αθηνών, εις το οποίον είχεν αποστείλει η Διοίκησης προλαβόντως δύο πληρεξουσίους, διά να πραγματοποιήσιν την παράδοσιν τακτικώς και να εμποδίσωσι τας καταχρήσεις. Αλλ' οι εκεί στρατιώται μετά τας συνθήκας εφόνευσάν τινας των παραδοθέντων και διηρπάγη όλον το πράγμα των εκθρών, χωρίς να γίνη διανομή κατά την συμφωνίαν, το οποίον εδυσαρέστησε και τους εκεί κονσόλους [προξένους] με το να ήτον τρόπον τινα μεσίται. Τους δε ολίγους εναπομείναντας των Τούρκων εμβαρκάρισαν και μετεβίβασαν εις την Ασίαν. Το δε κοινόν ταμείον ουδέν ωφελήθη εκ των λαφύρων του φρουρίου τούτου.*

β) Η δεύτερη πολιορκία και παράδοση της Ακρόπολης (Ιούλιος 1826-Μάιος 1827) από τους Έλληνες στους Τούρκους

Αν για την πρώτη, ας πούμε, πολιορκία και παράδοση της Ακρόπολης στους Έλληνες το σχήμα των γεγονότων μπορούμε να το προσδιορίσουμε ικανοποιητικά –έστω και με τον ελλειπτικό τρόπο που απαιτεί μια διάλεξη– το ίδιο είναι πολύ πιο δύσκολο να γίνει για τη δεύτερη πολιορκία και την ανακατάληψή της από τους Τούρκους. Και τούτο επειδή τα πολεμικά γεγονότα, που έλαβαν χώρα στην περίμετρο γενικότερα της Αττικής και την περίμετρο της Ακρόπολης ειδικότερα, είναι πολλά, ποικίλα και σημαντικά, όχι μόνο για την Αθήνα αλλά συνολικά για τον Αγώνα των Ελλήνων –εξάλλου και τα πρόσωπα που ενεπλάκησαν σε αυτά είναι επίσης πολλά: απλοί αγωνιστές, μικροί και σημαντικοί οπλαρχηγοί, ξένοι φιλέλληνες, τούρκοι πασάδες. Θα επιχειρήσουμε ωστόσο να παρουσιάσουμε ένα σχήμα και γι' αυτά, οπωσδήποτε συνοπτικό και με σημαντικά κενά, αλλά, πιστεύω, τέτοιο που, ενδεχομένως, μπορεί να εικονογραφήσει έστω τις δραματικές περιστάσεις της εποχής και να αποτελέσει, πάλι ενδεχομένως, αφορμή για περαιτέρω αναζητήσεις στο πεδίο αυτό.

Είναι σε όλους μας γνωστό, ότι στις 10 Απριλίου 1826

ΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΙΕΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

το Μεσολόγγι με την έξοδό του θα περάσει στην ιστορία και τον θρύλο. Όμως παράλληλα η πτώση της πόλης αυτής της Δυτικής Στερεάς σηματοδοτούσε τις πολύ κρίσιμες στιγμές, που βρέθηκε ο επαναστατικός αγώνας των Ελλήνων, καθώς οι Αιγύπτιοι κυριαρχούσαν στην Πελοπόννησο, ενώ η Αθήνα με την Ακρόπολη της παρέμεινε –μετά την πτώση του Μεσολογγίου– το μοναδικό φρούριο της Στερεάς Ελλάδας που δεν είχε πέσει στα χέρια των Τουρκο-αιγυπτίων. Με άλλα λόγια, πέρα από την αναμφισβήτητη στρατιωτική σημασία της η Αθήνα με την Ακρόπολή της εξέπεμπε στοιχεία επαναστατικού συμβολισμού, ότι δηλαδή η φλόγα της επανάστασης παρέμεινε ακόμη ζωντανή.

Στην περίπτωση αναμενόμενη εξέλιξη των πραγμάτων, ο Μεχμέτ Ρεσίτ πασάς, ο γνωστός με το όνομα Κιουταχής, απαλλαγμένος πλέον από τις πολεμικές υποχρεώσεις του στο Μεσολόγγι, θα στραφεί εναντίον της Αθήνας και τον Ιούλιο του 1826 θα βρεθεί με ισχυρές δυνάμεις (πεζικό, ιππικό, πυροβολικό) στην Αττική (Μενίδι) και μερικές μέρες αργότερα στα Πατήσια, επιχειρώντας να δημιουργήσει αρχικά έναν κλοιό γύρω από την πόλη, και εν συνεχεία να προχωρήσει σταθερά προς το κέντρο, δηλαδή την Ακρόπολη και τη γύρω από αυτήν περιοχή, που συγκροτούσε την τελευταία γραμμή άμυνας.

Όσον αφορά τις ελληνικές δυνάμεις, γνωρίζουμε ότι ο Γεώργιος Καραϊσκάκης, ο οποίος είχε ονομασθεί αρχιστράτηγος της Στερεάς, προσπαθούσε να ανασυντάξει τα στρατιωτικά σώματα των Ελλήνων, ενώ επικεφαλής της φρουράς της Ακρόπολης ήταν ο γνωστός οπλαρχηγός Γιάννης Γκούρας. Αν θελήσει κάποιος να αναπλάσει τα γεγονότα που

διαδραματίστηκαν στην Αττική γενικά, και στην Αθήνα ειδικότερα, πληροφορίες θα βρει σε όλες τις γενικές ιστορίες για την Επανάσταση, αλλά, κατά τη γνώμη μου, πρέπει να ανατρέξει με πιο συστηματικό τρόπο σε τέσσερις κεντρικές αφηγήσεις:

α) Στα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη, βέβαια, αφού ο αγωνιστής αυτός πρωταγωνίστησε στον αγώνα της Αθήνας, όπου και τραυματίστηκε σοβαρά.

β) Το *Ημερολόγιον της πολιορκίας των Αθηνών* του Νικολάου Καρώρη, που εκδόθηκε πρώτη φορά το 1901 ως μέρος του *Αθηναϊκού Αρχείου* του Γιάννη Βλαχογιάννη και έκτοτε ανατυπώθηκε πολλές φορές, αποτελώντας επίσης μια αξιόλογη πηγή: ο Νικ. Καρώρης βρέθηκε πάνω στην Ακρόπολη και πολέμησε κοντά στον Γκούρα ζώντας έτσι τα γεγονότα εκ του σύνεγγυς.

γ) Την *Ιστορία των Αθηνών* του Διονυσίου Σουρμελή, που επίσης έλαβε μέρος στον αγώνα της Ακρόπολης και κατέγραψε τις εμπειρίες του. Σε αυτά τα τρία θα προσθέσω και ένα τέταρτο, που γνώρισα εξ αιτίας της αποψινής εκδήλωσης, δημοσιευμένο, το 1904, από τον Γεώργιο Ασπρέα, γνωστό κυρίως από την *Πολιτική Ιστορία* του. Το έργο αυτό φέρει τον τίτλο: *Η Μεγάλη πολιορκία της Ακρόπολεως Αθηνών: 3 Μαΐου 1826 – 25 Μαΐου 1827*, και ο συγγραφέας του περιγράφει, μέρα με τη μέρα, όσα διαδραματίστηκαν γύρω από την Ακρόπολη, χωρίς, όμως, να κάνει

ούτε μία παραπομπή στις πηγές που χρησιμοποιεί: μάλλον ανασυνθέτει τις πληροφορίες των τριών πρώτων έργων που ανέφερα.

Ας προσθέσουμε ακόμα ότι η περίπου δεκάμηνη αυτή συγκλονιστική μάχη της Αθήνας και της Ακρόπολής της, των ετών 1826-1827, έχει αφήσει έντονα τα

Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης. Λιθογραφία, Λεύκωμα Karl Krazeisen, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ο Ιωάννης Γκούρας. Λιθογραφία, Λεύκωμα Giovanni Boggi, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

ΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΙΕΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

αποτυπώματά της στην ιστορική πρόσληψη των γεγονότων από τους συγχρόνους και τους μεταγενεστέρους, είτε υπό τη μορφή της ιστορικής αφήγησης, είτε της ανεκδοτολογικής αναπαράστασης (λ.χ. ανακωχή συγκρούσεων στην Ακρόπολη για το Πάσχα του 1827), ενώ και κατά την αισθητική της, ας πούμε, εκδοχή, έχουμε ορισμένες ζωγραφικές αναπαραστάσεις της πολιορκίας από τον Παναγιώτη Ζωγράφο, σύμφωνα με τις υποδείξεις του Ιωάννη Μακρυγιάννη.

Όπως είπαμε, λόγω της αρνητικής για τους Έλληνες συγκυρίας, η Αθήνα με την Ακρόπολή της αποκτούσε τη μεγαλύτερη δυνατή σημασία από κάθε άποψη, καθώς η πτώση της θα σήμαινε την παράδοση του τελευταίου προπύργιου της Επανάστασης στη Στερεά Ελλάδα, πράγμα το οποίο βέβαια ήταν απολύτως κατανυκτικό και από τα δύο αντιμαχόμενα μέρη, για τους αντίθετους προφανώς λόγους. Μπορούμε λοιπόν να ισχυρισθούμε, έστω και με μία δόση υπερβολής, ότι ο αγώνας στην Αττική, την περιοχή του Πειραιά, την Αθήνα και ουσιαστικά ο αγώνας για την παράδοση της Ακρόπολης στους Τούρκους ή την παραμονή της στα χέρια των Ελλήνων, έλαβε τη μορφή μιας εποποιίας στρατιωτικής, με δεκάδες μεγάλα και μικρά επεισόδια, όπως αναδεικνύεται και από τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας.

Φυσικά, όπως ήδη ανέφερα, δεν είναι δυνατόν να αναφερθούν καταλεπτώς όλα τα γεγονότα και οι

φάσεις της πολιορκίας, γι' αυτό και θα προσπαθήσω περισσότερο να θέσω τα κύρια χαρακτηριστικά του αδυσώπητου αγώνα μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων στην Αττική και κυρίως γύρω από την Ακρόπολη, παρά να τα αφηγηθώ λεπτομερώς. Αυτά λοιπόν μπορούν να αποτυπωθούν σχηματικά ως εξής:

α) Μετά από την άφιξη του Κιουταχί στην Αττική (καλοκαίρι του 1826) αρχίζει συστηματική κατάληψη εκ μέρους των Τούρκων διαφόρων ερεισμάτων γύρω από την Αθήνα, με σαφή προσανατολισμό να δημιουργηθεί ένας κλοιός γύρω από τις ελληνικές δυνάμεις που περιορίζονται σιγά σιγά στην κατοχή των τοποθεσιών γύρω από την Ακρόπολη και τους κοντινούς λόφους. Εξάλλου, οι ελληνικές ενισχύσεις που θα προσπαθήσουν αργότερα να ανακουφίσουν τους πολιορκούμενους με διάφορους τρόπους, έχουν μια σαφή διάταξη προς την πλευρά της θάλασσας, δηλαδή προς τον Πειραιά, αφού από το μέρος αυτό υπήρχε δυνατότητα ενίσχυσης.

β) Όταν αρχίζει η τελευταία φάση της πολιορκίας οι αμυνόμενοι Έλληνες,

εκτός από τον βράχο της Ακρόπολης, κατέχουν και τις τοποθεσίες γύρω από αυτήν. Οι πηγές ρητά κατονομάζουν μάχες στη συνοικία της Πλάκας, κοντα στην εκκλησία της Χρυσοσπηλιώτισσας, στην περιοχή του Ηρωδείου (Σερπετιζές), στους λόφους γύρω από την Ακρόπολη.

Γραμματόσημο προς τιμήν του Φαβιέρου στην εκατονταετηρίδα της δεύτερης πολιορκίας της Ακρόπολης (1927). Σχεδίαση Δ. Μπισκίνης

Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης καταδιώκων τον Ρεσίτ πασά ή Κιουταχί, το 1826. Πίνακας του Θεόφιλου Χατζημικαήλ, ιδιωτική συλλογή (κοινό κτήμα)

ΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΙΕΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

γ) Η τακτική που υιοθετείται από τους Τούρκους είναι η συνηθισμένη μορφή της ασφυκτικής πολιορκίας, με συνεχή κανονιοβολισμό και εφόδους για τη συστηματική κατάληψη όλων των ερεισμάτων γύρω από την Ακρόπολη. Έτσι διεξάγονται μάχες εκ του σύνεγγυς, ενώ ενεργούνται συνεχείς υπονομεύσεις και ανθυπονομεύσεις, δηλαδή ανατίναξη υπονόμων γύρω από την Ακρόπολη εκ μέρους των επιτιθεμένων και προσπάθειες εξουδετέρωσής τους εκ μέρους των αμυνομένων με τον ίδιο τρόπο, δηλαδή την ανατίναξη. Στον πόλεμο αυτό των υπονόμων, των λαγουμιών, σημαντική είναι η παρουσία και δράση του Κώστα Χορμόβα, του επονομασθέντος Λαγουμιτζή, με τον γνωστό δρόμο της Αθήνας, ενώ από τις ανταλλαγές πυρών, τις μάχες εκ του συστάδην, τους κανονιοβολισμούς έχουμε πολλές μαρτυρίες για δεκάδες νεκρούς Έλληνες και ταφές τους πάνω και γύρω από την Ακρόπολη.

δ) Τα ελληνικά στρατεύματα, ακροβολισμένα γύρω από την Ακρόπολη αλλά και πέρα από αυτήν προς τον Πειραιά, προσπάθησαν με την τοποθέτησή τους στην περιφέρεια της Αττικής να δημιουργήσουν ένα είδος πολιορκίας των πολιορκητών, ακολουθώντας μάλλον τον επί τούτο σχεδιασμό του Γεωργίου Καραϊσκάκη, που φαίνεται να έχει αντιληφθεί ότι απευθείας σύγκρουση με τους Τούρκους του Κιουταχί δεν θα απέβαινε υπέρ των Ελλήνων, καθώς οι Τούρκοι, εκτός όλων των άλλων, διέθεταν ενισχυμένο ιππικό, που θα κυριαρχούσε σε μια κατά παράταξη σύγκρουση. Να σημειώσουμε επίσης ότι στην περιοχή της Αττικής, λόγω της κρισιμότητας του αγώνα, εκτός από τον Καραϊσκάκη, τον Μακρυγιάννη, τον Γκούρα, βρέθηκε μια πλειάδα οπλαρχηγών όπως ο Νικόλαος Κριεζιώτης, ο Βάσος Μαυροβουνιώτης, ο Λάμπρος Βέικος, ο Κίτσος Τζαβέλας, ο Παν.

Το στρατόπεδο του Καραϊσκάκη στην Καστέλλα. Θεόδωρος Βρυζάκης, 1855. Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου (κοινό κτήμα)

Νοταράς, ο Γενναίος Κολοκοτρώνης, ο Δημ. Καλλέργης, ο Γ. Δράκος αλλά και οι φιλέλληνες Φαβιέρος, Κόχραν, Τζωρτζ, καθώς και η παρουσία ναυτικών δυνάμεων στην προσπάθεια να εκτονωθεί η ασφυκτική πίεση των Τούρκων.

ε) Η απουσία για μερικούς μήνες του Καραϊσκάκη από την Αττική και οι νίκες του στην Αράχωβα, τη Δόμβραινα, το Δίστομο έχει κανείς την εντύπωση, ότι εντάσσονται στον σχεδιασμό αυτόν της αποκοπής του Κιουταχί από τις οδούς ανεφοδιασμού του, ώστε να αναγκασθεί να λύσει την πολιορκία της Ακρόπολης, πράγμα που ωστόσο τελικά δεν επιτυγχάνεται. Έτσι

ο Καραϊσκάκης θα επιστρέψει στην Αθήνα, τον Φεβρουάριο του 1827, ενισχύοντας την εκστρατεία, που έχουν αναλάβει οι ελληνικές δυνάμεις υπέρ της Αθήνας με την αποστολή πάσης φύσεως ενισχύσεων.

στ) Κατά τη διάρκεια του αγώνα, που διεξάγεται στην περίμετρο της Αττικής, έχουμε επιτυχίες αλλά και ήττες των Ελλήνων σε μάχες στο Καματερό, την Καστέλλα, το Κερατσίνι κτλ.

Επίσης έγιναν προσπάθειες διάσπασης του τουρκικού κλοιού και ανεφοδιασμού των πολιορκημένων στην Ακρόπολη, από τις οποίες δύο τουλάχιστον, εκείνες με επικεφαλής τον Φαβιέρο και τον Κριεζιώτη υπήρξαν επιτυχείς. Θα υπάρξουν εξάλλου αρκετά φαινόμενα λιποταξίας από τις τάξεις των πολιορκημένων στην Ακρόπολη, που προσπάθησε να εμποδίσει με κάθε τρόπο ο Γκούρας. Ακόμα δεν έλειψαν εκ μέρους του Κιουταχί προτάσεις παράδοσης της Ακρόπολης (π.χ. στις 25 Δεκεμβρίου 1826), που οι πολιορκημένοι απέρριψαν.

ζ) Σημαντική εξέλιξη της πολιορκίας αποτελεί βέβαια

ΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΙΕΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

ο θάνατος του Γιάννη Γκούρα από τουρκικό βόλι, που τον βρήκε ακάλυπτο και τον έπληξε στο κεφάλι (30 Σεπτεμβρίου 1826) και ο βαρύς τραυματισμός του Ιωάννη Μακρυγιάννη, ο οποίος όμως συνέχισε να αγωνίζεται, όχι πλέον κάτω και γύρω από την Ακρόπολη αλλά στην περιφέρειά της.

η) Και στο πολιτικό όμως επίπεδο έχουμε ένα σημαντικό γεγονός, που φαίνεται ότι επηρέασε, κατά κάποιον τρόπο, την εξέλιξη της πολιορκίας. Πρόκειται για την Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας, που έλαβε χώρα την Άνοιξη του 1827 (είναι η περιπετειώδης Εθνοσυνέλευση που άρχισε το 1826 και συνεχίστηκε το 1827 και μία από τις αποφάσεις της υπήρξε και η εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως κυβερνήτη της Ελλάδας). Ωστόσο άλλη μία από τις αποφάσεις της Εθνοσυνέλευσης υπήρξε ο διορισμός ως επικεφαλής των δυνάμεων της ξηράς του Ρίτσαρντ Τζωρτζ και των αντίστοιχων της θάλασσας του λόρδου Τόμας Κόχραν. Αν η κίνηση αυτή έγινε για στρατιωτικούς ή πολιτικούς σκοπούς, είναι ένα ζήτημα, το άλλο όμως είναι ότι σαφώς δυσαρέστησε τους Έλληνες και ιδιαίτερα τον Καραϊσκάκη.

Η μαρτυρία του Μακρυγιάννη είναι εύλωτη για τα πράγματα:

Τότε έγραψαν τον Καραϊσκάκη... ότι διορίσαν τον Τζούρτζ κι αυτός να είναι εις την οδηγίαν του. Στοχασθήτε, εσείς οι αναγνώστες αυτείνην την εποχή ποιος είχε γνώση δια να σώση την πατρίδα... αφού είδε αυτό ο Καραϊσκάκης

τον κακοφάνη... Με φώναξε εις το Τζερατζίνι και μόδειξε αυτείνην τη διαταγή και πικρά μου το ξηγιέταν και τον παρηγόρησα και του είπα όσο να τελειώσει η υπόθεση της Αθήνας να μην ξεσνεριστή από αυτά τίποτας... Μου λέγει: Σήκω να φύγωμε ότι αυτείνου θέλουν να μας φάνε. Τον περικάλεσα κτλ. κτλ.

Δεν γνωρίζουμε, αν αυτή η μαρτυρία του Μακρυγιάννη, που οπωσδήποτε αποτυπώνει τη δυσαρέσκεια του Καραϊσκάκη για τον τρόπον τινά υποβιβασμό του, μπορεί να συνδηλώσει και την έλλειψη διάθεσης να πολεμήσει υπέρ της Αθήνας. Το βέβαιο όμως είναι ότι αυτή η φράση του: «θέλουν να μας φάνε», επαληθεύτηκε λίγες μέρες αργότερα με δράστες, βέβαια, όχι τους Έλληνες αλλά τους Τούρκους.

Τα γεγονότα νομίζω ότι είναι αρκετά γνωστά, δηλαδή ότι μια αψιμαχία μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, στις 22 Απριλίου 1827, οδήγησε στην παρέμβαση του Καραϊσκάκη και τον βαρύτατο τραυματισμό του που θα οδηγήσει στον θάνατό του την επόμενη μέρα, γεγονός οπωσδήποτε πολύ αρνητικό για την τύχη της Αθήνας.

Φυσικά δεν μπορεί κανείς να μαντεύσει την τύχη των γεγονότων, δηλαδή ποιο θα ήταν το αποτέλεσμα της Μάχης του Αναλάτου, που θα ακολουθήσει, με την παρουσία του Καραϊσκάκη, ούτε είναι στις υποχρεώσεις της ιστορίας να επιχειρεί παρόμοιες προβλέψεις. Το γεγονός, ωστόσο, είναι, ότι η Μάχη αυτή, του Αναλάτου, που έλαβε χώρα στις 24 Απριλίου 1827,

Ο Μακρυγιάννης υπερασπίζεται τον Πειραιά στη Μάχη της Καστέλλας. Πίνακας του Peter von Hess (κοινό κτήμα)

ΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΙΕΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

στην τοποθεσία αυτή, όπου η σημερινή Νέα Σμύρνη, υπήρξε καταστροφική για τις ελληνικές δυνάμεις, που γνώρισαν μια βαρύτατη ήττα. Επιζητώντας δηλαδή την αναμέτρηση σε ανοικτό πεδίο απέναντι σε ανώτερες και καλύτερα εξοπλισμένες δυνάμεις και με σαφώς χαμηλό ηθικό, λόγω του θανάτου του Γ. Καραϊσκάκη, υπέστησαν βαρύτατες απώλειες περίπου 2000 νεκροί και ανάμεσά του λαμπρά ονόματα: Ιγγλέσης, Ιωάννης Νοταράς, Λ. Βέικος, Γ. Τζαβέλας, Φώτος Φωτομάρας, Γ. Δράκος, Συμεών Ζαχαρίτσας και άλλοι, που τα ονόματά τους κοσμούν, ευτυχώς, τους δρόμους γύρω από το Μουσείο της Ακρόπολης.

Παράλληλα όμως η Μάχη του Αναλάτου σήμαινε και την παράδοση της Ακρόπολης, καθώς οι πολιορκημένοι σε αυτήν δεν είχαν να περιμένουν καμιά βοήθεια, επειδή τα εναπομείναντα ελληνικά στρατεύματα κακώς επιβιβάστηκαν στα πλοία και εγκατέλειψαν την Αττική. Ιδού και πάλι η χαρακτηριστική αφήγηση του Μακρυγιάννη: *Αφού φύγαμε από τον Πειραιά, απολπίστηκαν οι πολιορκημένοι, κάμαν συνθήκες με τον Κιτάγια και τους έβγαλε, κατά τον λόγο του, οπού τους έδωσε, με τ' άρματά τους και μ' όλα τους τα πράματα, τους μπαρκάρισε κατά τον λόγον του ως τίμιος άνθρωπος.*

Οι πολιορκημένοι της Ακρόπολης, λοιπόν θα αποχωρήσουν με την παρέμβαση της Γαλλίας και Αγγλίας και η Ακρόπολη θα επανέλθει υπό την κυριαρχία των Οθωμανών (24 Μαΐου 1827), κατάσταση η οποία θα επεκταθεί επί έξι χρόνια, δηλαδή έως την 31η Μαΐου 1833, όταν η Ακρόπολη και η Αθήνα θα αποδοθούν στους Έλληνες.

Βιβλιογραφία

Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη, κείμενον-εισαγωγή-σημειώσεις Γιάννη Βλαχογιάννη, τ. 1-2, εκδ. Βασιανάκης, Αθήνα 1947.

Γεώργιος Ασπρέας, *Η μεγάλη πολιορκία της Ακροπόλεως Αθηνών (3 Μαΐου 1826 – 25 Μαΐου 1827)*, εκδ. Φέξη, Αθήνα 1904.

Μητροπολίτου Παλ. Πατρών Γερμανού, *Απομνημονεύματα*, επιμέλεια-εισαγωγή-ευρετήριο Ιωάννας Γιανναροπούλου, Τάσου Αθ. Γριτσόπουλου, εκδ. της Δημοσίας Βιβλιοθήκης της Σχολής Δημητσάνης, Αθήνα 1975.

«Ημερολόγιον Νικολάου Αντ. Καρώρη. 29 Ιουνίου 1826-11 Απριλίου 1827», στο Γιάννη Βλαχογιάννη, *Αθηναϊκόν Αρχαίον*, τ. 1, Αθήνα 1901, 32-222.

Σοφία Ματθαίου, «Κύριλλος Λιβέριος: ένας «παιδευμένος» στην υπηρεσία της Ελληνικής Επανάστασεως», στο *Όψεις της Επανάστασης του 1821, Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα, 12 και 13 Ιουνίου 2015*, Αθήνα 2018, 271-306.
Διονύσιος Σουρμελής, *Ιστορία των Αθηνών κατά τον υπέρ της ελευθερίας αγώνα*, εκδ. Ανδρέας Κορομηλάς, Αίγινα 1834.

Η Μάχη του Αναλάτου. Χρωμολιθογραφία του Αλέξανδρου Ησαΐα, Βενετία 1839, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

* Το κείμενο που δημοσιεύεται αποτελεί το σώμα της ομότιτλης διάλεξης που έγινε στις 12 Φεβρουαρίου 2020 στην αίθουσα διαλέξεων του Μουσείου Ακροπόλεως, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων για τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση που οργάνωσε η Ένωση Φίλων Ακροπόλεως. Φυσικά στο κείμενο έχουν γίνει ορισμένες μικρές τροποποιήσεις, που επιβάλλει η μετατροπή του κειμένου μιας διάλεξης σε γραπτό κείμενο.